

Nr 47

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord, m. m.; given Stockholm slott den 23 februari 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord,
- 2) lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken,
- 3) lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom,
- 4) lag angående upphävande av 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,
- 5) lag om ändring i 9 kap. vattenlagen,
- 6) lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken,
- 7) lag om ändrad lydelse av 192 § utsökningslagen.

GUSTAF ADOLF

Sven-Eric Nilsson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord skall upphöra att gälla och att som följd härav vissa ändringar genomförs i annan lagstiftning.

1) Förslag

till

Lag

angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse
under åborätt av viss jord

Härigenom förordnas, att lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åbo-
rätt av viss jord skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968. Med un-
dantag av 7 § äger lagen fortfarande tillämpning på åborätt som då består.

2) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att 13 kap. 13 § giftermålsbalken¹ skall erhålla
ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 KAP.

13 §.

Vid lotternas — — — — — makens lott.

Skall ena — — — — — äger anvisa.

Rätt, varom — — — — — anförvants dödsbo.

*Om det företräde, som vid bodel-
ning tillkommer make till besitt-
ningsrätt för obegränsad tid till viss
jord (åborätt), så ock om utlösen i
ty fall är särskilt stadgat.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

¹ Senaste lydelse av 13 kap. 13 § se 1958: 639.

3) Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juli 1966 (nr 453)
om vad som är fast egendom

Härigenom förordnas, att 7 § lagen den 29 juli 1966 om vad som är fast egendom skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Byggnad, stängsel och annan anläggning på område, som besväras av inskriven tomträtt eller vattenfallsrätt *eller som innehaves enligt lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord*, samt anläggning för gruvdrift höra ej till fastigheten, även om de tillhöra fastighetens ägare.

Byggnad, stängsel och annan anläggning på område, som besväras av inskriven tomträtt eller vattenfallsrätt, samt anläggning för gruvdrift höra ej till fastigheten, även om de tillhöra fastighetens ägare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

I fråga om åborätt som består vid ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser.

4) Förslag
till
Lag
angående upphävande av 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom

Härigenom förordnas, att 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom¹ skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 44 § se 1943: 883.

1† *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 47*

5) Förslag
till
Lag
om ändring i 9 kap. vattenlagen

Härigenom förordnas, att 9 kap. 48, 52 och 63 §§ vattenlagen¹ skall er-
hålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

48 §.

<p>Ersättning i — — — — — stycket förmåles;</p> <p>5. intrång, som avses i 2 kap. 16 § första stycket och 7 kap. 40 § andra stycket, så ock intrång genom ledning för elektrisk kraftöverföring;</p> <p>6. <i>besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt) enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord ävensom till rättigheten hörande byggnader, såvitt de äro för fastighetens jordbruk erforderliga, samt skada å sådana byggnader.</i></p>	<p>5. intrång, som avses i 2 kap. 16 § första stycket och 7 kap. 40 § andra stycket, så ock intrång genom ledning för elektrisk kraftöverföring.</p>
---	--

Om undantag — — — — — i 50 §.

52 §.

<p>Är fast egendom, som skall lösas med penningar, besvärad av nyttjanderätt, återköpsrätt eller rätt till servitut eller till avkomst eller annan förmån eller till elektrisk kraft, skall ersättningen till egendomens ägare och den gottgörelse, som må tillkomma rättighetens innehavare, var för sig bestämmas. Medför rättighet, som nyss nämnts, förminskning av den fasta egendomens värde, skall till grund för den ägaren tillkommande ersättningen läggas det värde egendomen med därå vilande besvär äger; dock att, så framt den besvärande rättigheten ej är återköpsrätt eller <i>besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt) enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord</i>, den förhöjning över värdet, som jämlikt 48 § må ifrågakomma, skall bestämmas med hänsyn till det värde egendomen utan sådant besvär skulle äga. Erfordras för tillämpning</p>	<p>Är fast egendom, som skall lösas med penningar, besvärad av nyttjanderätt, återköpsrätt eller rätt till servitut eller till avkomst eller annan förmån eller till elektrisk kraft, skall ersättningen till egendomens ägare och den gottgörelse, som må tillkomma rättighetens innehavare, var för sig bestämmas. Medför rättighet, som nyss nämnts, förminskning av den fasta egendomens värde, skall till grund för den ägaren tillkommande ersättningen läggas det värde egendomen med därå vilande besvär äger; dock att, så framt den besvärande rättigheten ej är återköpsrätt, den förhöjning över värdet, som jämlikt 48 § må ifrågakomma, skall bestämmas med hänsyn till det värde egendomen utan sådant besvär skulle äga. Erfordras för tillämpning</p>
--	--

¹ Senaste lydelse av 48 § se 1952: 235 samt av 52 och 63 §§ se 1926: 194.

(Nuvarande lydelse)

mas med hänsyn till det värde egendomen utan sådant besvär skulle äga. Erfordras för tillämpning av reglerna i 69 § andra stycket, att utöver vad nu sagts särskild värdering sker av den fasta egendomen med eller utan viss rättighet besvärande densamma, varde sådan i samband med ersättnings fastställande verkställd.

Vid uppskattning — — — — — rättighetens innehavare.

(Föreslagen lydelse)

av reglerna i 69 § andra stycket, att utöver vad nu sagts särskild värdering sker av den fasta egendomen med eller utan viss rättighet besvärande densamma, varde sådan i samband med ersättnings fastställande verkställd.

63 §.

Där i fall, som i 58—60 §§ förmlälas, finnes i målet uppgiven arrendator, *innehavare av fastighet, som upplåtits under besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt) enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord*, eller hyresgäst, vars rätt är av företaget beroende, vare han ej pliktig att avflytta eller avstå från vad han innehar förrän efter åtnjuten uppsägningstid i enlighet med ovan givna föreskrifter; och må dessförinnan arbete, varigenom hans rätt kränkes, ej av tillträdaren vidtagas.

Där i fall, som i 58—60 §§ förmlälas, finnes i målet uppgiven arrendator eller hyresgäst, vars rätt är av företaget beroende, vare han ej pliktig att avflytta eller avstå från vad han innehar förrän efter åtnjuten uppsägningstid i enlighet med ovan givna föreskrifter; och må dessförinnan arbete, varigenom hans rätt kränkes, ej av tillträdaren vidtagas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

I fråga om åborätt som består vid ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser.

6) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken

Härigenom förordnas, att 17 kap. 6 § handelsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

6 §.

Den, som äger rätt till tionde, ränta eller annan sådan avgäld av

Den, som äger rätt till tionde, ränta eller annan sådan avgäld av

¹ Senaste lydelse av 17 kap. 6 § se 1953: 418.

(Nuvarande lydelse)

fast egendom, njute ock företräde till betalning ur egendomen, i vems hand den vara må, där ej avgälden stått inne längre än ett år efter förfallodagen. Företräde till betalning som nyss sagts äge jämväl kronan för skogsvårdsavgift ävensom kommun eller annan menighet för fastighetsskatt, vilken skall utgå för fast egendom och utgöras av den, som innehafvare egendomen med äganderätt eller ock med fideikommissrätt eller eljest på grund av testamente. Samma förmånsrätt tillkomme ock jordägare, som åt annan upplåtit sin fasta egendom, i de denne tillhöriga lösören och byggnader, som å egendomen finnas, samt, där tomträtt eller vattenfallsrätt eller besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt) enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord upplåtits, i den upplåtna rättigheten med vad därtill hör, för arrende eller avgäld, som till jordägaren skall utgå, samt för jordägaren åliggande utskyld eller annan avgift, som bort av egendomens innehavare gäldas, dock ej för fordran, som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller, vid konkurs, före konkursansökningens ingivande, så ock för husröta eller vanhävd, där sådan ersättning skall utgå. Har jordägare lämnat arrendator kreatur, redskap eller annat till egendomens bruk, njute jordägaren lika rätt för lega, som ej stått inne längre än nyss sagts, ävensom för ersättning, där sådan bör utgå, för vad sålunda blivit arrendatorn lämnat.

Därefter njute — — — — — utmätningen företräde.

Enahanda förmånsrätt, som i första stycket sägs, i upplåten rättighet med vad därtill hör tillkomme upplåtare av besittningsrätt, som ovan nämnts, för ogulden köpeskilling för byggnad å egendomen, så ock kronan för lån, som av statsmedel lämnats rättighetens innehavare för inlösen eller uppförande av byggnad

(Föreslagen lydelse)

fast egendom, njute ock företräde till betalning ur egendomen, i vems hand den vara må, där ej avgälden stått inne längre än ett år efter förfallodagen. Företräde till betalning som nyss sagts äge jämväl kronan för skogsvårdsavgift ävensom kommun eller annan menighet för fastighetsskatt, vilken skall utgå för fast egendom och utgöras av den, som innehafvare egendomen med äganderätt eller ock med fideikommissrätt eller eljest på grund av testamente. Samma förmånsrätt tillkomme ock jordägare, som åt annan upplåtit sin fasta egendom, i de denne tillhöriga lösören och byggnader, som å egendomen finnas, samt, där tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits, i den upplåtna rättigheten med vad därtill hör, för arrende eller avgäld, som till jordägaren skall utgå, samt för jordägaren åliggande utskyld eller annan avgift, som bort av egendomens innehavare gäldas, dock ej för fordran, som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller, vid konkurs, före konkursansökningens ingivande, så ock för husröta eller vanhävd, där sådan ersättning skall utgå. Har jordägare lämnat arrendator kreatur, redskap eller annat till egendomens bruk, njute jordägaren lika rätt för lega, som ej stått inne längre än nyss sagts, ävensom för ersättning, där sådan bör utgå, för vad sålunda blivit arrendatorn lämnat.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

å egendomen, samt, där lån för dylikt ändamål lämnats ur egnahems-lånefonden, den, som å det allmän-
nas vägnar förmedlat lånet.

Har delägare i bo, till vilket hör besittningsrätt, som ovan sägs, läm-
nat annan delägare anstånd med be-
talning av utlösen efter vad därom
är stadgat, njute för vad av den for-
dran med ränta vid utmätning eller
konkursansöknings ingivande icke
stätt inne mer än ett år efter för-
fallodagen förmånsrätt i besittnings-
rätten med vad därtill hör näst efter
fordran, som i tredje stycket avses.
Hava flera fordran, som nu sagts,
äga den, vars fordran uppkommit
tidigare, företräde; hava flera del-
ägare i samma bo lämnat sådant an-
stånd, njute lika förmånsrätt. Där
dylik fordran icke inom nittio dagar
från det gäldenären sökte att varda
antagen till åbo anmälts hos länssty-
relsen för antecknande i den i 46 §
i lagen om upplåtelse under åborätt
av viss jord omförmälda bok, äga
förmånsrätt därför dock ej rum.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

7) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 192 § utsökningslagen

Härigenom förordnas, att 192 § utsökningslagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

192 §.

Vägrar arrendator — — — — — är förverkad.

Vad sålunda stadgats om arren-
dator eller hyresgäst skall ock i
tillämpliga delar gälla om den, som
innehar fastighet med besittnings-

Vad sålunda stadgats om arrenda-
tor eller hyresgäst skall ock i till-
lämpliga delar gälla om bostadsrätts-
havare.

¹ Senaste lydelse av 192 § se 1930: 118.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

*rätt för obegränsad tid (åborätt)
enligt lagen om upplåtelse under
åborätt av viss jord, eller om bo-
stadsrättshavare.*

Om rätt — — — — — 191 § sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 2 februari 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *upphävande av 1926 års åborättslagstiftning* och anför.

Inledning

I sitt år 1960 avgivna förslag till jordabalk m. m. (SOU 1960: 24) tog lagberedningen som 11 kap. upp ett kapitel med gemensamma bestämmelser om nyttjanderätt m. fl. rättigheter i fast egendom. Enligt förslaget skall bestämmelserna i balken om nyttjanderätt inte avse vissa särskilt angivna rättigheter, bland dem åborätt enligt lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord (åborättslagen).

Kammarkollegiet fäste i sitt remissyttrande över beredningens förslag uppmärksamheten på att åborättslagen fått en ytterst ringa tillämpning och att de jordpolitiska syften som lagen avsetts skola tjäna numera torde vara inaktuella. Lagen borde därför enligt kollegiets mening upphävas.

Frågan om upphävande av åborättslagen berördes av mig vid remissen till lagrådet den 11 februari 1966 av det inom justitiedepartementet upprättade förslaget till ny jordabalk. Jag yttrade då, att jag inte ansett mig böra ta ställning till frågan i det förevarande sammanhanget men att den kunde bli aktuell i samband med utarbetandet av följdförfattningar till den nya jordabalken.

Spörsmålet om upphävande av åborättslagen har nu utretts inom departementet. Resultatet av utredningen har redovisats i en i augusti 1967 upprättad promemoria (Stencil Ju 1967: 10).

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av Svea hovrätt, lagberedningen, kammarkollegiet, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen och

lantmäteristyrelsen ävensom av länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs samt Norrbottens län. Vid de av lantbruksstyrelsen samt länsstyrelsen i Södermanlands län avgivna yttrandena har fogats yttranden från lantbruksnämnden i sistnämnda län.

Åborättslagen

Med åborättslagen skapades en form för upplåtelse av statens jord till bildande av mindre jordbruksfastigheter under tryggad besittningsrätt. Vid tiden för lagens tillkomst var sedan länge frågan om statens verksamhet för att främja egnahems- och småbruksrörelsen föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Därvid rådde i stort sett enighet om att statens jord i viss utsträckning borde hållas till handa för att skapa mindre jordbrukslägenheter. Delade meningar kom dock till uttryck rörande formen härför. Från ett håll ansågs att jorden borde överlätas med äganderätt, medan från motsatt håll gjordes gällande att det åsyftade ändamålet bättre tillgodosågs genom att jorden uppläts under besittningsrätt. Den senare uppfattningen kom att läggas till grund för åborättslagen. Denna lags ledande princip kan sägas vara att bibehålla statens äganderätt till den upplåtna jorden men tillförsäkra brukaren en besittningsrätt som i viktiga hänseenden likställer honom med en ägare.

Åborättslagen har betydande omfång och är synnerligen detaljerad. Endast huvudpunkterna av lagens innehåll återges i det följande.

Lagen avser endast jord som ägs av staten. Åborätten är till tiden obegränsad och kan gå i arv eller föryttras. Sedan det beslutats att jord skall upplätas under åborätt, ankommer det på länsstyrelsen att träffa upplåtelseavtal och att därefter ha tillsyn över jorden. Överlåtelse av åborätt är underkastad kontroll från det allmännas sida. I syfte att söka bevara åborätten odelad inom åbons familj ges i lagen särskilda föreskrifter om företräde till åborätten vid bodelning och arvskifte.

Principiellt skall åbon vara bosatt på fastigheten och bruka denna som en enhet för sig. Fastigheten skall på åbons bekostnad förses med nödvändiga byggnader för jordbruket. Om åbon åsidosätter sina skyldigheter, kan åborätten förklaras förverkad. Avgäld för åborätten bestäms regelmässigt för tjugo år i sänder. Detta sker efter uppskattning av den avkastning, som under medelgoda år erhålls av fastigheten, om denna brukas på det sätt som bäst överensstämmer med dess storlek, läge och beskaffenhet. Ändring av fastställd avgäld bestäms av en för länet eller för en del av detta tillsatt avgäldsnämnd.

Med åborätten följer rätt för åbon att efter utgången av den första avgäldsperioden friköpa den mark som han innehar. Inlösningsrätt kan dock vara utesluten genom förbehåll vid upplåtelsen. Lösesumman bestäms av

avgäldsnämnden och skall fastställas till värdet av egendomen efter avräkning av den förbättring som vunnits genom det arbete och de kostnader åbon lagt ned på denna. Mot åbons lösningsrätt svarar en rätt för staten att i vissa fall återta fastigheten, när åborätten övergått till ny innehavare. Hos länsstyrelsen skall föras en bok över alla fastigheter inom länet som upplåtits under åborätt. Bestämmelser om hur sådan bok skall föras och om avgäldsnämnds verksamhet meddelas av Kungl. Maj:t. Tillämpningsföreskrifter till åborättslagen återfinns i kungörelse den 17 december 1926 (nr 513).

I åborätten åtnjuts förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § handelsbalken för avgäld och vissa andra utskylder samt för vanhävdsersättning. Samma förmånsrätt tillkommer dels staten för ogulden köpeskilling för byggnader på fastigheten och för lån som lämnats åbon för inlösen eller uppförande av byggnad, dels bodelägare, som lämnat annan delägare anstånd med betalning av utlösen av åborätt.

Åborättslagen i praxis

Sedan åborättslagen trädde i kraft den 1 januari 1927, hann nästan tio år förflyta, innan någon upplåtelse enligt lagen kom till stånd. År 1934 antog Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande (prop. 268, rskr 349) ett erbjudande av Svenska kvinnors vänsterförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund att till staten med äganderätt överlåta ett av fröken Elisabeth Tamm (född år 1880, död år 1958) till förbunden skänkt område om cirka 45,9 ha åker och 4,9 ha hagmark av egendomen Fogelstad med underlydande fastigheter i Julita socken i Södermanlands län. Vid gåvan hade knutits det villkoret att området skulle styckas i lotter, lämpligt stora för jordbruksändamål. Lotterna skulle upplåtas under åborätt åt lämpliga arbetslösa eller i övrigt medellösa personer, som var kunniga i jordbruksarbete. Sedan Kungl. Maj:t förordnat att området skulle ställas under domänstyrelsens förvaltning och delas upp på visst sätt, uppläts området genom länsstyrelsens i Södermanlands län försorg i fem åbolägenheter med tillträde den 14 mars 1936.

De angivna åbolägenheterna motsvaras numera — sedan vissa åtgärder vidtagits för sammanläggning och avstyckning — av registerfastigheterna Lida 5¹, Lida 5² och Lida 5³. Lägenheterna har en areal av resp. 18,2, 17,1 och 16,2 ha. Den sammanlagda årliga avgälden för upplåtelsena utgör f. n. 1 535 kronor 82 öre. Nuvarande innehavaren av Lida 5¹, som är född år 1901, har brukat lägenheten sedan 1936 års upplåtelse, medan innehavarna av Lida 5² och 5³, av vilka den ene är född år 1917 och den andre år 1910, brukat de åt dem upplåtna lägenheterna från år 1947, då åbolägenheterna omdisponerades.

Någon ytterligare åborätt har inte upplåtits under lagens giltighetstid.

Departementspromemorian

Efter en redogörelse för innehållet i åborättslagen och för den tillämpning lagen fått anmärks, att vid tillkomsten av lagen dennas förespråkare ansett, att upplåtelseformen skulle bli till nytta både för den enskilde och för samhället samt att de hyst den förhoppningen att åborättsinstitutet skulle komma att i praxis omfattas med förtroende och bli taget i allmänt bruk.

Skäl för en sådan förhoppning torde också, enligt promemorian, ha förelagat, eftersom åborättsinstitutet onekligen är förenat med åtskilliga fördelar såväl för åbon som för staten.

I fråga om de fördelar åborättsinstitutet medför för åbon understryks i promemorian att åbon erhåller en tryggad besittningsrätt. Denna rätt är till tiden obegränsad och kan inte uppsägas från statens sida så länge åbon fullgör sina skyldigheter. Rätten är ärftlig och kan vara föremål för testamentariskt förordnande. Statens möjlighet att återfå jorden är anordnad på ett sådant sätt, att den inte medför någon förlust för åbon och hans närmaste. Åbon har följaktligen säkerhet för att vinsten av hans arbete kommer honom och hans efterlevande till godo. Av särskild betydelse är att det vid upplåtelse av jord under åborätt inte krävs någon köpeskillning. Därigenom görs det möjligt även för en person, som saknar tillgång till nämnvärt kapital, att skaffa sig ett eget jordbruk. Om åbons ekonomiska förhållanden förbättras under brukningstiden, har han i allmänhet tillfälle att inlösa fastigheten.

Vad därefter angår åborättsinstitutets betydelse för staten betonas att genom de inskränkningar som åborättslagen uppställer beträffande åbons rätt att förfoga över fastigheten och genom dess bestämmelser om prövning av en förvärvares behörighet att antas till åbo garantier skapas för att jorden inte används för annat ändamål än det som avsetts med upplåtelsen och för att den inte blir föremål för spekulation. På grund av lagens föreskrifter om rätt för staten att återta fastigheten har staten möjlighet att ånyo komma i besittning av jorden, om denna skulle behövas för något viktigt ändamål eller om anledning skulle finnas för staten att tillgodogöra sig jordvärdestegring.

I promemorian konstateras därefter, att åborättsinstitutet trots dess fördelar kommit att bli praktiskt taget betydelselöst. Under de fyrtio år åborättslagen varit gällande har den bara vid ett enda tillfälle tagits i bruk, och detta tillfälle ligger mer än trettio år tillbaka i tiden. De upplåtelser som kom till stånd vid det antydda tillfället föranleddes dessutom av speciella förhållanden.

Det finns inte någon anledning att anta att, om åborättslagen får stå kvar inom lagsystemet, ytterligare upplåtelser med stöd av lagen skulle vara att vänta. Sådana upplåtelser kan f. ö. från allmän synpunkt inte anses önsk-

värda, eftersom den jordpolitiska inställning som härskade vid den tid då lagen antogs och som utgjorde bakgrunden till denna sedan länge är övergiven.

Eftersom den utredning som redovisats ger vid handen att något behov av att längre bibehålla åborättslagen inte föreligger, föreslås i promemorian att lagen skall upphävas. Som tidpunkt för upphävandet förordas den 1 januari 1969.

Rörande de f. n. existerande åborättsupplåtelseerna framhålls i promemorian att det givetvis skulle vara önskvärt att upplåtelseerna på ett eller annat sätt kunde bringas att upphöra i samband med lagens upphävande. Eftersom emellertid upplåtelseerna — i betraktande av föreliggande upplysningar — inte förefaller kunna bli bestående under någon längre tid, innan staten får möjlighet att återta de upplåtna lägenheterna, och då därtill kommer att lägenheterna på sin tid övergått i statens ägo genom donation, föreslås att lagen övergångsvis får behålla sin giltighet beträffande ifrågavarande upplåtelseer.

Slutligen föreslås ändringar i viss annan lagstiftning som följd av att åborättslagen upphävs. Bl. a. föreslås att bestämmelserna i 17 kap. 6 § handelsbalken om förmånsrätt i fråga om åborätt skall utgå. Förmånsrätten skall dock fortfarande få gälla med stöd av en övergångsbestämmelse beträffande de kvarvarande åborätterna.

Remissyttrandena

Förslaget att upphäva åborättslagen tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser.

Lantbruksstyrelsen framhåller, att de jordpolitiska betraktelsesätt och målsättningar som på sin tid föranledde åborättslagen numera är i allt väsentligt övergivna. Några fler upplåtelseer är inte att förvänta. Även *lantmäteristyrelsen* betonar åborättslagens betydelselöshet från praktisk synpunkt. På grund av den snabba utveckling som skett inom samhället föreligger inte längre något allmänt intresse av att främja bildandet av nya småbruk. Lagen är oförenlig med moderna fastighetsekonomiska och jordbrukspolitiska riktlinjer. *Länsstyrelserna i Södermanlands samt Göteborgs och Bohus län* anför liknande synpunkter.

I flera av remissyttrandena beaktas situationen för innehavarna av de åborätter som består vid den tidpunkt, då åborättslagen avses skola upphöra att gälla. *Svea hovrätt* — enligt vars mening det skulle innebära en lagteknisk vinst, om de föreslagna övergångsbestämmelserna kunde undvaras — anser att man bör närmare undersöka vilka möjligheter som föreligger att före åborättslagens upphävande genom överenskommelser mellan berörda parter avveckla de nuvarande åborätterna eller ersätta dem med upplåtelseer

i annan form. Av *kammarkollegiet* påpekas att enligt åborättslagens tillämpningskungörelse fråga om åborätts inlösen till staten skall av länsstyrelsen hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande. Kollegiet förutsätter, att länsstyrelsen i Södermanlands län påkallar Kungl. Maj:ts prövning så snart någon av åbolotterna i Lida kan inlösas. I detta sammanhang erinrar kollegiet om att, eftersom staten mottagit lotterna genom donation med villkor att de skall upplåtas under åborätt, frågan om permutation av donationen aktualiseras i samband med det första inlösningsärendet. Enligt *lantbruksstyrelsens* åsikt får det bli en senare fråga hur det i fortsättningen skall förfaras med de nu existerande åborättsupplåtelseerna. I förevarande sammanhang synes det vara tillräckligt, om det föreskrivs att äldre rätt alltjämt skall tillämpas på dessa. Om de föreliggande lagförslagen antas av riksdagen, anser styrelsen att Kungl. Maj:t bör uppdra åt lämplig myndighet att efter närmare utredning lägga fram förslag om avveckling av de förefintliga åborättsupplåtelseerna. Liknande synpunkter anförs av *länsstyrelsen i Södermanlands län*. Också *lantbruksnämnden i Södermanlands län* uppehåller sig utförligt vid frågan om avveckling av de nuvarande åborätterna.

Även *lagberedningen* går in på frågan om de kvarvarande åborättsinnehavarnas rättsställning. Beredningen erinrar om att förmånsrättsordningen i 17 kap. handelsbalken f. n. överses av beredningen i nordiskt samarbete. En gemensam strävan är att radikalt begränsa förmånsrätterna och att avskaffa sådana privilegier, för vilka det saknas verkligt bärande motiv. Vad angår den förmånsrätt med anknytning till åborättsinstitutet, som det allmänna åtnjuter, kan det med hänsyn till det ytterst ringa antalet existerande åborätter i praktiken bli fråga om endast obetydliga fordringsbelopp. Det allmänna bör därför kunna avvara sin förmånsrätt utan vidare. Beträffande förmånsrätten för den, som är delägare i bo vari åborätt ingår, torde gälla att den knappast kommer att spela någon praktisk roll. I varje fall finns det enligt beredningens mening inte tillräckligt starka sakliga skäl för att låta denna förmånsrätt leva kvar i fortsättningen. Den föreslagna övergångsbestämmelsen till 17 kap. 6 § handelsbalken borde sålunda i och för sig kunna utgå. Emellertid är att märka, att åtskilliga bestämmelser i åborättslagen bygger på förutsättningen att förmånsrätt finns. Om förmånsrätterna utsläcks helt och hållet, kan därför teoretiskt sett komplikationer uppkomma i fråga om de befintliga åborätterna. Möjligen kan detta föranleda, att övergångsbestämmelserna till 17 kap. 6 § handelsbalken bör behållas.

Departementschefen

Det genom 1926 års åborättslag företagna försöket att i fråga om staten tillhörig jord finna en upplåtelseform som bereder brukaren erforderlig trygghet och samtidigt gör det möjligt för det allmänna att verksamt ta till vara det syfte som avses med upplåtelsen, byggde i allt väsentligt på ett av den s. k. kronolägenhetskommisionen år 1920 avgivet betänkande med förslag till lag om besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord. Rörande behovet och lämpligheten av att i lagstiftningen ta upp ett institut av så säreget slag som åborätten rådde redan från början starka meningsmotsättningar. Detta kom också till uttryck såväl vid lagrådets granskning av förslaget till lag i ämnet som vid riksdagens behandling av ärendet. Även efter antagandet av åborättslagen har åsiktsbrytningen rörande lagens existensberättigande gjort sig märkbar. Sålunda dröjde det inte längre än till år 1931, förrän i riksdagen väcktes en motion (II: 195) om utredning angående upphävande av åborättslagen och de med anledning av denna utfärdade författningarna. Motionen tillstyrktes av utskottet (1LU 1931: 9) men avslogs av båda kamrarna.

Någon upplåtelse med stöd av åborättslagen hade vid denna tid ännu inte skett, och under den långa tid som därefter förflutit har lagen inte vunnit tillämpning i vidare mån än att vid ett enda tillfälle ett mindre antal upplåtelser kommit till stånd på en och samma ort. På antydda upplåtelser, vilka alla föranleddes av en donation, grundar sig de åborätter som f. n. består. Åborätterna är nu bara tre.

Den förhoppning om att åborättsinstitutet skulle komma att tas i flitigt bruk, som före och vid tillkomsten av åborättslagen hystes av lagens förespråkare, har således långt ifrån blivit infriad. Några ytterligare upplåtelser enligt lagen är säkerligen inte att emotse. I våra dagar föreligger inte något intresse av att småbruk bildas av det slag som skulle främjas med lagen.

Goda skäl talar följaktligen för den i departementspromemorian uttryckta uppfattningen, att åborättslagen bör utmönstras ur lagstiftningen. Denna uppfattning delas också av alla dem som efter remiss yttrat sig över promemorian.

För egen del kan jag oförbehållsamt ansluta mig till förslaget om åborättslagstiftningens upphävande. Lämplig tidpunkt för upphävandet torde vara den 1 juli 1968.

Frågan om behandlingen av de fåtaliga åborättsupplåtelser som kan beräknas bestå vid angivna tidpunkt har övervägts såväl i promemorian som i flera remissyttranden. Det säger sig självt, att man helst skulle se att dessa upplåtelser kunde avvecklas i samband med åborättslagens upphävande. En avveckling av upplåtelseerna förefaller emellertid vara förbunden

med åtskilliga svårigheter, som delvis sammanhänger med att intressen som strider mot varandra kan komma att göra sig gällande i fråga om det framtida disponerandet av den upplåtna jorden. Förfarandet kan fördenskull förutsättas komma att ta en ej obetydlig tid i anspråk. Med hänsyn till nu anmärkta förhållanden bör frågan lösas på det sätt som föreslagits i promemorian eller sålunda att lagen t. v. får gälla beträffande de kvarvarande upplåtelseerna. Chefen för jordbruksdepartementet avser att utreda förutsättningarna för en avveckling av upplåtelseerna. Däremot finns enligt min mening inte tillräckliga skäl att behålla bestämmelserna om förmånsrätt med anknytning till åborättsinstitutet. Någon övergångsbestämmelse till 17 kap. 6 § handelsbalken föreslås därför inte. Som en följd härav torde bestämmelserna i 7 § åborättslagen om anstånd för delägare i dödsbo med betalning av utlösen för åborätt — vilka bestämmelser grundas på att förmånsrätt föreligger — böra upphävas även såvitt gäller de bestående åborätterna.

Departementspromemorian innehåller förslag till ändrad lydelse av 2 § lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. Ändringen bör genomföras men torde få anmälas i annat sammanhang.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet utarbetats förslag till

1) *lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord,*

2) *lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken,*

3) *lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom,*

4) *lag angående upphävande av 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,*

5) *lag om ändring i 9 kap. vattenlagen,*

6) *lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken,*

7) *lag om ändrad lydelse av 192 § utsökningslagen.*

Lagförslagen torde få fogas till protokollet i detta ärende som bilaga¹.

Jag hemställer att lagrådets utlåtande över lagförslagen inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Kungl. Höghet Regenten.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

¹ Förslagen, som är likalydande med de vid propositionen fogade förslagen, har utslutits här.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 19 februari 1968.

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet	LIND,
justitierådet	ALEXANDERSON,
regeringsrådet	RINGDÉN,
justitierådet	WESTERLIND.

Enligt lagrådet den 14 februari 1968 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet den 2 februari 1968, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord*, 2) *lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken*, 3) *lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom*, 4) *lag angående upphävande av 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom*, 5) *lag om ändring i 9 kap. vattenlagen*, 6) *lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken* och 7) *lag om ändrad lydelse av 192 § utökningslagen*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Hans-Olov Stark.

Lagrådet, som inhämtat att avsaknaden av övergångsbestämmelse till ändringen i 17 kap. 6 § handelsbalken icke är ägnad utsläcka någon redan uppkommen förmånsrätt enligt sagda lagrums sista stycke, lämnar förslagen utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 23 februari 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

T. f. chefen för justitiedepartementet, statsrådet Sven-Eric Nilsson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till

1) lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord,

2) lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken,

3) lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom,

4) lag angående upphävande av 2 kap. 44 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,

5) lag om ändring i 9 kap. vattenlagen,

6) lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken,

7) lag om ändrad lydelse av 192 § utsökningslagen.

Föredraganden upplyser, att lagrådet lämnat lagförslagen utan erinran, och hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga förslagen.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten